

Ustroj sudbene vlasti i propagandne aktivnosti u Dalmaciji nakon vojne okupacije 1918.

ERMA IVOŠ*

Sažetak

Koristeći se novim arhivskim izvorima, autorica opisuje kako je tekao ustroj sudstva i sudbene vlasti u Zadru i Dalmaciji nakon talijanske okupacije 1918. Kršeći Ugovor o primirju, talijanska okupacijska vlast izvršila je preustroj sudskih institucija, odredila novu teritorijalnu nadležnost pojedinih sudova kako bi sudsku kontrolu uspostavila podjednako na okupiranom, ali i na onome neokupiranom dijelu Dalmacije. Novim ustrojem sudstva i stalnim propagandnim aktivnostima trebalo je dokazati kako su Zadar i Dalmacija u svim svojim izrazima kulture, civilizacije i politike, isključivo talijanski.

Uvod

Odlazeći iz Zadra u rujnu 1943. Talijani su spalili glavninu svojih političkih spisa, čime je istraživačima međuratne povijesti Zadra znatno otežana dokumentirana znanstvena interpretacija, osobito prvih mjeseci i prve godine talijanske okupacije Zadra i Dalmacije. Pomno istraživanje historijske građe i do sada objavljeni radovi ipak omogućavaju da se opiše i rekonstruira ustroj vojne, civilne i sudske uprave, te tako stvori cjelovita slika formalne strukture vlasti i njezine stvarne prirode.

Novi ustroj civilnih i vojnih vlasti u okupiranoj Dalmaciji i Zadru 1919. opisan je u istoimenom tekstu (Vidjeti: *Politička misao*, 1/1999.), a odvijao se unatoč činjenici da je Ugovorom o primirju bilo predviđeno da se na okupiranom području uprava povjeri zatečenim vlastima. U tekstu koji slijedi bit će riječi o ustroju sudstva i sudbene vlasti, kao i o propagandnim aktivnostima nakon vojne okupacije Dalmacije u studenome 1918., čime se zaokružuje cjelovit prikaz promjena za kojima je posegnula talijanska okupacijska vlast u razdoblju od 1918. do 1920.

* Erma Ivoš, docent na Filozofskom fakultetu u Zadru na predmetu Sociologija politike.

Ustroj sudbene vlasti u Dalmaciji 1919.

Promjene koje su provodile okupacijske snage u Dalmaciji pogodile su i sudstvo. Preinake su se odnosile ne samo na organizaciju već i na kompetencije pojedinih sudova.

Guverner Enrico Millo odmah je po dolasku u Zadar izjavio kako će se prijestupnicima suditi privremeno “u ime saveznika”, a već je početkom prosinca 1918. uspostavljeno Ratni sud u Zadru s nadležštvom za cijelo područje okupirane zone.¹

Vrhovna komanda, Generalni sekretarijat za građanske poslove donio je 11. siječnja 1919. naredbu kojom je glasila:

“... Na području Dalmacije, dalmatinskih i korčulanskih otoka do linije naznačene Ugovorom o miru, redovitu sudsku upravu vrše Prizivni sud sa sjedištem u Zadru, Pokrajinski sud u Zadru, Okružni sud u Šibeniku, Kotarski sud u Rabu, Benkovcu, Blatu, Starom Gradu, Korčuli, Drnišu, Kistanjama, Hvaru, Visu, Obrovcu, Pagu, Skradinu, Tijesnom, Šibeniku, Zadru i Biogradu...”²

Dodatnom naredbom od 15. siječnja 1919. Prizivni sud u Zadru privremeno je određen vrhovnim i kasacijskim sudištem u kaznenim procesima za čitavo okupirano područje, pa je tako u Zadru osim Prizivnog suda djelovao i Pokrajinski sud, u Šibeniku Okružni sud, a u ostalim gradovima djelovali su kotarski sudovi.³

Na području okupirane Dalmacije nisu postojali privredni i pomorski sudovi, pa su predmeti iz njihove nadležnosti ustupljeni trgovačkim senatima okružnih i pokrajinskih sudova.

Prilikom uređenja sudstva u Dalmaciji, talijanska okupacijska vlast primijenila je talijanski *Zakon o sudskoj organizaciji* od 27. studenoga 1896., br. 217, na osnovi kojega je određena hijerarhijska ljestvica sudskih službenika i njihova nadležnost u pojedinim sudovima. Temeljem toga zakona, službenici namješteni u sudovima pravde (prizivnim sudovima) i u kotarskim sudovima bili su podijeljeni na nezavisne sudske službenike i pomoćne službenike. Suci su, prema osnovnom državnom zakonu, predsjednici i potpredsjednici sudova pravde, savjetnici i ostali glasajući članovi sudova pravde, kotarski suci i pojedini suci dodijeljeni kotarskim sudovima. Pomoćni sudski činovnici bili su tajnici vijeća, sudski pisari i slušači. Ovima su mogli biti povjereni svi oni predmeti parničnog ili neparničnog postupka i krivičnih postupaka koji ne zahtijevaju sudsku odluku. Pri raznim sudskim uredima postojali su i “izvršni činovnici”, šefovi i službenici, rukovoditelji sudske kancelarije, direktori zemljišnih ureda koje je imenovalo Ministarstvo pravde, činovnici sudskih kancelarija, kao i čuvari zemljišnih knjiga te poslužnici, čije je imenovanje spadalo u nadležnost viših sudova pravde.

¹ Ovaj je sud službeno počeo djelovati 2. veljače 1919. g., a pod njegovo nadležstvo spadale su građanske i vojne osobe, dok se sudjelovanje obavljalo prema postojećim propisima Kraljevine Italije.

Novo doba (br. 166, 22. stud. 1918.); Perić, S., *Radovi Instituta JAZU, Zadar*, sv. 20/1973., str. 23.

² HAZd, *Spisi civilnog povjereništva*, svež. 68, br. 134.

³ Isto, br. 595.

Sudovi pravde prve instancije i njihova nadležnost

Svaki Sud pravde prve instancije (pokrajinski, okružni, privredni i pomorski sud) sastojao se od jednog predsjednika, prema potrebi od jednog potpredsjednika te od potrebnog broja savjetnika i drugih glasajućih članova i pomoćnih sudskih činovnika. Glasajući članovi Suda pravde bili su tajnici vijeća i sudski pristavi kojima je priznato pravo glasa od strane ministra pravde, a na prijedlog Suda pravde – prve instancije. Prije isteka svake godine predsjednik Suda pravde sastavljao je za sljedeću godinu senat za jurisdikciju u građanskim predmetima, senat za krivična ročišta, vijećnice i ostale senat određene za osobne predmete i predmete sudske uprave. Pri višim sudovima pravde postojali su posebni građanski i krivični senati. Građanski senat odlučivao je o prizivima i žalbama u građanskim predmetima, krivični senati imali su jurisdikciju u krivičnim predmetima koja je povjerena, prema tadašnjem Kaznenom zakoniku, višim sudovima pravde. Sudovi pravde prve instancije i njihovi predsjednici vršili su neposredni nadzor nad službom kotarskih sudova, dok je neposredni nadzor na sudovima pravde prve instancije vršio Prizivni sud i njihovi predsjednici. Neposredni nadzor službe nad državnim tužiteljima pri sudovima pravde prve instancije, vršili su vrhovni državni tužitelji.

U nadležnosti sudova pravde prve instancije (uz sudjelovanje četiriju sudaca) nalazili su se postupci za zločine i delikte koji nisu u nadležnosti Porotnog suda i žalbe za presude i odluke kotarskih sudova. U nadležnosti Porotnog suda nalazili su se zločini i delikti nabrojani u čl. 6. Zakona od 23. svibnja 1873. i oni koji su povlačili za sobom kaznu zatvora u trajanju dužem od pet godina. U okupiranom dijelu Dalmaciju postojala su dva porotna suda, jedan u Zadru i jedan u Šibeniku koji su održavali četiri redovna, osim onih izvanrednih zasjedanja.⁴ Sudovi pravde druge instancije odlučivali su o žalbama protiv postupaka vijeća, prizivima protiv situacija u raznim fazama optužbe, te o žalbama dopuštenim paragrafima 283. i 345. Kaznenog zakonika. Ovi su sudovi imali pet sudaca. Pri Sudu pravde druge instancije djelovao je i Ured javnog tužilaštva koji je predstavljao viši državni tužilac i njegovi zamjenici.

Kotarski sudovi i njihova nadležnost

Naredbom u pogledu organizacije sudstva obuhvaćeni su i kotarski sudovi. Svaki kotarski sud sastojao se od suda, šega Kotarskog suda i orgovarajućeg broja sudaca. Šefovi kotarskih sudova mogli su biti imenovani za pokrajinske savjetnike. Šefovima je spadala u nadležnost jurisdikcija koja inače pripada kotarskim sudovima, kao i opći nadzor nad službom. Pojedine suce imenovalo je Ministarstvo pravde na prijedlog predsjednika višeg suda pravde (Prizivnog suda) između sudskih činovnika koji su bili osposobljeni u sučevom uredu. U nadležnosti kotarskih sudaca nalazio se krivični postupak za prekršaje i suradnja u istrazi za zločine. U spisima civilnog povjereništva navedene su njihove nadležnosti:

⁴ HAZd, *Spisi civilnog povjereništva*, svež. 67.

- imovinski sporovi vrijednosti ne veće od 500 fforina,
- sporovi o utvrđivanju očinstva nezakonitog djeteta,
- sporovi o utvrđivanju ili o ispravku granica o služnosti stana i o doživotnoj renti,
- sporovi zbog ometanja posjeda,
- sporovi koji proizlaze iz ugovora o najmu ili zakupu,
- sporovi između broдача, lađara, flotara i ugostitelja,
- sporovi nastali zbog životinja.⁵

U okupiranoj Dalmaciji primijenjen je građanski postupak koji je bio reguliran poslovníkom od 1. kolovoza 1895. godine, a krivični postupak vodio se prema poslovniku od 23. svibnja 1873. godine. Krivičnim pravosuđem rukovodili su kotarski sudovi, sudovi pravde prve instancije, sudovi pravde druge instancije i porotni sudovi. Vrhovni sud pravde kao kasacijski sud imao je sjedište u Beču.

Zbog specifičnog zemljopisnog položaja pojedinih općina, početkom 1919. godine, okupacijska vlast reorganizirala je jurisdikcije pojedinih sudova. Tako su općine Muč i Lećeveica, koje su ranije bile pod jurisdikcijom kotarskih sudova u Splitu, odnosno Trogiru, podvrgnute kompetenciji Kotarskog suda u Šibeniku. Mljet je došao pod jurisdikciju Kotarskog suda u Korčuli, a ne onoga u Stonu; kotarski sudovi u Starom Gradu na Hvaru, Visu, Korčuli i Blatu došli su u djelokrug Okružnog suda u Šibeniku, a poseban problem bio je Prizivni sud u Zadru koji je, kao vrhovna sudbena instancija, zbog ovakve teritorijalne podjele nadležnosti sudova, najviše problema imao s gruntovnim knjigama.⁶

Reagiranjа na ustroj sudske vlasti

Na ovakvu teritorijalnu podjelu nadležnosti reagirali su početkom 1919. kotarski sudovi Korčule, Blata, Visa, Starog Grada i Hvara, koji su tražili da se nađu pod jurisdikcijom Suda pravde prve instancije u Šibeniku, a ne u Zadru, kako bi im se barem donekle smanjili putni troškovi i djelomično uštedjelo vrijeme koje su gubili putujući po pravdu. Na taj je prijedlog Predsjedništvo Prizivnog suda u Zadru dalo opširan odgovor koji je indikativan za stvarnu prirodu talijanske okupacijske politike u Dalmaciji. U njemu se kaže:

“Premještanje, o kojemu je riječ, zahtijeva bitnu izmjenu važećih zakona o organizaciji sudišta u Dalmaciji, a pitanje je da li je oportuno pa i potrebno mijenjati postojeće pravno uređenje prije nego li se konačno odluči o sudbini Dalmacije. Dalmacija po još važećim zakonima i po danas postojećim činjenicama, predstavlja za sudsku upravu samo jednu jedinicu ... Savezničke i združene trupe okupirale su područja Dalmacije predviđena točkom 3. Ugovora o primirju a temeljem točke 4. ovlaštени su zaposjesti i druga područja, kao na pr. Dubrovnik i Kotor. Kontinuitet sudske uprave garantira ista međunarodna konvencija. Ugovor o primirju ne ograničava se samo na lokalne ustano-

⁵ Isto.

⁶ Peričić, Š., *isto*.

ve već se proširuje i na ustanove koje se nalaze na drugim okupiranim područjima, prema tome, eventualno i na *sva sudišta koja su ili će biti okupirana ...*” (Kurziv, E.I.)

U odgovoru Prizivnog suda nadalje stoji:

“... Predsjedništvo Prizivnog suda i dalmatinski Prizivni sud vrše svoju jurisdikciju i svoju službu za cijelu Dalmaciju, kako za zonu o kojoj je riječ u točki 3. primirja tako i za onu koja se u njemu ne spominje (kurziv, E.I.). Sudovi pravde prve instance u Šibeniku, Splitu i Dubrovniku rade za jednu i drugu zonu, a sudišta jedne i druge zone pretpostavljena su Prizivnom sudu i okružnim sudovima u Šibeniku, Splitu i Dubrovniku. Kotarski sudovi, kao na primjer oni u Stonu, Trogiru i Splitu, obavljaju svoju jurisdikciju na području jedne i druge zone u isto vrijeme, što je važno radi sudske i teritorijalne jedinstvenosti Dalmacije ... Komadanje jedinstva Dalmacije u pogledu uprave i krivičnog pravosuđa u dvije zone a da bi se izbjeglo izigravanje krivičnog zakona, moralo bi biti popraćeno normama kojima bi se regulirala uzajamna pomoć dviju zona (...) Da bi se postigao učinak kojemu se teži, trebalo bi za sudsku upravu u dvije odvojene zone Dalmacije, izdati upute slične onim međunarodnima koje bi vrijedile i onda kada bi teritorijalni suverenitet jedne zone spadao jednoj, a teritorijalni suverenitet druge zone spadao nekoj drugoj državi. Bez takvih normi zbrka u sudskoj upravi Dalmacije bila bi potpuna i neizbježna ...”⁷

Citirani navodi iz pisma – odgovora Prizivnog suda u Zadru kotarskim sudovima u Korčuli, Blatu, Visu, Starom Gradu i Hvaru, ukazuju na tri bitna momenta za razumijevanje prirode provedenih promjena. Prvo, talijanska okupacijska politika išla je za tim da pod jurisdikciju prizivnih sudova okupiranog područja dođu i sudovi iz neokupiranih područja zbog “kontinuiteta sudske djelatnosti i osiguranja organskog jedinstva sudstva i uprave”; drugo, novim je ustrojem izvršena prilično nezgrapna teritorijalna nadležnost sudova kojom su kotarski sudovi u Korčuli i Lastovu došli pod nadležnost drugostupanjskih sudova u Šibeniku i Zadru i, konačno, sudske su ustanove kronično patile od nedostatka sudskih činovnika, u početku zato što je austrijska vlada zabranila imenovanje službenika u sudskoj struci za trajanja ratnog stanja, a kasnije zbog toga što su se kotarski sudovi u Pagu, Obrovcu, Benkovcu, Drnišu, Kninu i Skradinu nalazili u malaričnim zonama, zbog čega je bilo teško kompletirati osoblje.

Nije bilo rijetko da se službenici nakon završetka rata svojevrijedno nisu htjeli prijaviti u svoje bivše službe koje su se našle pod talijanskom vlašću.

Ma koliko se ovom mišljenju datom na zahtjev kotarskih sudova Korčule, Blata, Visa, Starog Grada i Hvara pridavao isključivo teritorijalni razlog ovakve organizacije sudstva, ono je ipak, u početku skriveno a kasnije otvoreno, imalo za talijanske okupacijske vlasti i politički karakter.

⁷ HAZd, *Spisi...*, svež. 67.

Odgovor koji je dat na plenarnoj sjednici Prizivnog suda za Dalmaciju u Zadru, 18. veljače 1919. sačinjen je pod predsjedavanjem predsjednika Prizivnog suda, dr. Benedettija, uz intervenciju višeg državnog tužitelja De Rubellija, potpredsjednika Suda Novakovića, dvorskih savjetnika Paštovića i Benkovića te članova Suda dr. Lubina, Petrovića, dr. Depola, Barbijerija i dr. Dubokovića.

Aneksonističke planove, međutim, nije bilo lako popratiti odgovarajućom organizacijom sudskih institucija. O tome govori jedan od dopisa što ga je Prizivnom sudu u Zadru uputio *Centralni ured za nove provincije* sa sjedištem u Rimu.

“... Ovaj Centralni ured pažljivo je ispitao prijedloge lokalnog Prizivnog suda kao i Vaše Ekselencije (misli se na guvernera Dalmacije Milla, op. E.I.) u vezi s time kako da se za okupiranu zonu Dalmacije osigura uspostava magistrature treće instance u građanskim predmetima. Kolikogod drži neprikladnim rješenje prema kojemu bi se za spomenuti teritorij, Prizivnom sudu u Trstu povjerila nadležnost za presude koje je donio prizivni sud u Zadru, prizna da bi najbolje rješenje bilo to da se i za Dalmaciju prošire nadležnosti koje su već date Kasacionom sudu u Rimu, uredbom sa zakonskom snagom od 4. studenoga 1919., br. 2039. No takvo rješenje trenutno nailazi na prepreke u vezi s nedavno utvrđenim djelovanjem koje razvija taj Prizivni sud na sudskom području. Budući da je činjenica da se on brine i o osudama sudskih vlasti sa sjedištem izvan okupirane zone, to onemogućava da se povjeri magistratura na primjer Kasacionom sudu u Rimu. Nema dvojbe da bi on odbio vršiti svoju sudbenu djelatnost na magistraturama drugih država. Takva bi pravna prepreka uostalom postojala čak i kad bi u nadležnost treće instance bila data, kao što sugerira predsjednik Prizivnog suda u Zadru, Prizivnom sudu u Trstu, za koji se pretpostavlja da ne bi prihvatio sadašnje stanje koje je stvoreno u Dalmaciji.

Budući da je dakle, teritorijalno razgraničenje djelovanja tog Prizivnog suda postalo pretežno političko pitanje, treba sačekati na ishod koraka koje će njegova Ekselencija Ministar vanjskih poslova, ako uredba, poduzeti kod vlade u Beogradu.

Molim Vašu Ekselenciju da izvoli u tom smislu prenijeti suzdržljive obavijesti predsjedniku mjesnog Prizivnog suda.”⁸

Djelovanje Prizivnog suda u Zadru, koje se protezalo i na ona područja koja nisu bila okupirana, izazivalo je oštre reakcije Narodnog vijeća i Namjesništva koje nije bilo u stanju spriječiti očite nezakonitosti u pogledu kompetencija sudskih vlasti. S vremenom je takva situacija dovela do poništavanja presuda na sudu treće instance u Zagrebu, što je odavalo sliku tragikomičnosti ovako organiziranog sudstva u Zadru i Dalmaciji. Tako u jednom “povjerljivom” dopisu Vlade za Dalmaciju, dalmatinskih i korčulanskih otoka, upućenom “Centralnom uredu za nove provincije” u Rimu stoji:

“... U vezi s mojim pismima od 8. i 11. o.m., br. 313 i 316 A. C. Pov., čast mi je što mogu podnijeti 3. izvještaj kojim njegova ekselencija Zohar, predsjednik mjesnog Prizivnog suda iznosi nove argumente da bi upozorio na apsolutno *nenormalno stanje u kojem se nalazi sam sud zbog činjenice što se bavi sudskim poslovima one zone Dalmacije koju nismo okupirali.* (Kurziv, E. I.)

Među teškim neprilikama koje se očituju na štetu pravde i sramotu talijanske vlade, on osvjetljava ono što je posebno značajno, da dok sud dobiva svoja ovlaštenja od talijanske vlade, obratno pak izriče presude, ‘u ime *Vrhovne komande*’ za okupiranu zonu, a ‘u ime *Nacije*’ za neokupiranu zonu. *Presude izrečene ‘u ime Nacije’ podložne su*

⁸ HAZd, *Spisi ...*, svež. 7.

potom žalbi u trećoj instanci sudu u Zagrebu, koji ih poništava 'u ime kralja Srbije, Petra'. (Kurziv, E. I.)

Dovoljno je izložiti samo ovu nepriliku, da bi se vidjela pravna i politička monstruoznost, pa zato s pouzdanjem očekujem da će ovaj ured procijeniti sve okolnosti koje iznosi njegova ekscelencija Zohar, prihvatiti prijedlog da nadležnosti Prizivnog suda u Zadru budu izričito ograničene na sudske poslove koji se odnose samo na osobe i stvari zone bivšeg Kraljevstva Dalmacije okupiranog od strane talijanske vojske.”⁹

Prijedlog o ograničenju djelovanja Prizivnog suda u Zadru na osobe i stvari samo za okupirano područje Dalmacije, kako ga je obrazložio Zohar, a kojemu se priklonio i jedan dio talijanskih sudskih činovnika, izazvao je zaprepaštenje i oštru reakciju jednog dijela talijanskih iredentista, napose onih, organiziranih u *Fascio nazionale italiano* iz Splita. Oni su uputili oštro i kritički intonirano pismo guverneru Dalmacije, Millu, u kome kažu:

“... Kanimo govoriti o planiranom ograničenju pravnog područja Prizivnog suda u Zadru samo na okupiranu Dalmaciju, sa izuzećem iz iste dijela koji nije okupiran. Istinu govoreći, izgleda gotovo nejverojatno da takvu mjeru, za koju smo se bojali da će je prije ili kasnije morati iznijeti i izvršiti jugoslavenski činovnici, da se za nju može zauzimati talijanska strana...”

Današnje stanje stvari, posebno u odnosu na uspostavu Prizivnog suda kao već postojećeg u trenutku pada Austrije, može katkad prouzročiti trvenja i izazvati nepovoljne posljedice u sudstvu kod poslova koji spadaju u okupiranu zonu. Štete koje iz toga proizlaze nisu – gledajući više i šire – ipak usporedive s prednošću koja se očituje u činjenici da Prizivni sud u Zadru još proširuje svoju jurisdikciju na cijelu pokrajinu i da potom vrši nad najvećim dijelom njenih sudskih vlasti, podložnoj različitoj državnoj vlasti, svoj utjecaj i nadzor...

Kako danas stvari stoje, golema je blagodat koju, zbog činjenice što drugostepena jurisdikcija ostaje za cijelu pokrajinu povjerena Prizivnom sudu u Zadru, osjećaju naši sunarodnjaci u neokupiranoj Dalmaciji, kao i svi oni koji teže za sudstvom nepristranim i slobodnim od utjecaja struja, nacionalista, partije i klase. Nedavno je, na žalost, napravljen značajan korak u postupnom podjarmljivanju neokupirane Dalmacije, čak i u sadašnjem prijelaznom razdoblju, centralnim jugoslavenskim vlastima, u njenom podvrgavanju u trećoj instanci jurisdikcije nedavno ustanovljenog Vrhovnog suda pravde u Zagrebu... U sadašnjem nemirnom razdoblju, u kojem stalno raste opasnost od krivičnih procesa na političkoj osnovi, neobično je važno da se apelacijsko sudstvo nalazi pri organu koji nudi garanciju nepristranosti, budući da je u pitanju sloboda, čast i život građana... Bolno je i gotovo neshvatljivo da se, dok se i dalje nastavlja više ili manje voljno prilagođavanje na današnju situaciju od strane jugoslavenskih elemenata, upravo talijanski elementi pripremaju da je unište, na neprocjenjivu štetu njihovih sunarodnjaka u neokupiranoj zoni i općih talijanskih interesa.

⁹ HAZd, *Spisi ...*, svež. 67.

Pismo je uputio i potpisao viceadmiral Enrico Millo, 19. kolovoza 1920.

Prije nego se izvrši naumljeni fatalni čin, potpisani smatraju svojom dužnošću da podignu svoj glas u ime Talijana u Splitu, koji su već iskusili toliko bola, a sigurni da tumačimo raspoloženje Talijana preostale neokupirane Dalmacije, molimo da se odstupi od planiranog ograničenja područja jurisdikcije Prizivnog suda samo na okupiranu Dalmaciju i da se naprotiv, spomenutom sudu zadrži neizmijenjeno područje sadašnje jurisdikcije.”¹⁰

Talijani oko *Fascia...* svoje su stavove argumentirali činjenicom da je, navodno, u građanskim predmetima sudstvo Prizivnog suda bilo previše blagonaklono i umjereno, naročito kad su seljaci odbili dati vlasnicima dio proizvoda koji im pripada, i to još prije nego li je zakonskim putem, kako oni kažu, riješena sadašnja situacija i negoli se mislilo nadoknaditi štetu vlasnicima terena koji im se namjeravaju oduzeti. Takva “krajnja i nasilna povreda prava” naročito nailazi na toleranciju i naklonost, drže oni, kod jugoslavenskog sudstva, posebno među mlađim i nacionalno svjesnim sucima. Nasuprot “neprijatnostima” na koje se žale u Zadru zbog ovakvog sustava sudstva, mnogo je važnije održati autoritet i utjecaj okupacijske vlasti u cijeloj pokrajini.

I samovolja guvernera Dalmacije Enrica Milla u pogledu izbora sudaca i teritorijalna jurisdikcija Prizivnog suda u Zadru bila je predmet prijepora s Pokrajinskom vladom za Dalmaciju. Njezin predsjednik Krestely uputio je protestno pismo kontraadmiralu i zapovjedniku američkih pomorskih snaga Filippu Andrews, u kome ga upozorava na nezakoniti postupak u pogledu imenovanja Frane Zohara predsjednikom Prizivnog suda u Zadru. U njemu piše:

“... Prizivni sud u Zadru postupa u skladu s austrijskim zakonima od prije i poslije primitja, a njegova se jurisdikcija prostire na cijelu Dalmaciju, talijansku zonu i na ono neokupirano područje. Za to je zaduženo osam sudaca koji su bili imenovani prema austrijskom zakonu. Od njih osmero, četvorica su talijanske narodnosti a četvorica jugoslavenske. Pretkraj lipnja, g. Ivan Pasković, jedan od sudaca, odstranjen je dekretom admirala Milla bez ikakva razloga i bez ikakva zakonskog postupka kako je to inače zakonom propisano (članak 6. Osnovnog zakona države od 21. prosinca 1868., str. 444, i Zakona od 21. svibnja 1868., str. 46) prema kojima suci mogu biti suspendirani samo u određenim slučajevima, na zakonu osnovani ili utemeljeni na zakonskom i formalnom pravorijeku.

Pretpostavimo da je u ovom slučaju admiral Millo imao razloge da ga suspendira ali se to moglo odnositi samo na njegovu službu u talijanskoj zoni, međutim, što se tiče njegova posla i službe u neokupiranom dijelu Dalmacije njegov se posao ni u kom slučaju nije smio prekinuti. Stoga tražimo da mu bude dopušteno da opet preuzme svoju službu.

29. prosinca 1919. predsjednik Prizivnog suda g. Alois Benedetti je umro, a zamijenio ga je g. Petar Maraković u skladu sa paragrafom 41. Zakona od 27. studenog 1896., str. 217.

Dekretom admirala Milla od 14. srpnja 1920. to je mjesto povjerenost Frani Zoharu, prvom predsjedniku Vrhovnog suda pravde u Beču. Držeći se činjenice da Prizivni sud

¹⁰ HAZd, *Spisi ...*, svež. 67, br. 1/1/1920.

u Zadru mora djelovati za cijelu Dalmaciju, imenovanje g. Zohara je protuzakonito jer je doneseno bez znanja i pristanka Pokrajinske vlade za Dalmaciju. Tražimo da se taj protuzakoniti čin ispravi...”¹¹

Sutradan, predsjednik Pokrajinske vlade za Dalmaciju, Krestely, upućuje novo pismo na istu adresu – kontraadmiralu Filippu Andrews, sljedećeg sadržaja:

“Dragi admirale!

U svezi s mojim jučerašnjim pismom o protuzakonitom imenovanju prvog predsjednika Vrhovnog suda u Beču, g. Frana Zohara, za predsjednika Prizivnog suda u Zadru, što je, kako sam i osvjetlio jučer, obavljeno bez prethodnog obavještenja i odobrenja ove Pokrajinske vlade, čast mi je izvijestiti Vas da je ova vlada, u nastojanju očuvanja zakonitosti i želeći da se ne ometa rad Prizivnog suda, saopćila Prizivnom sudu u Zadru da ona *ne pristaje na to da g. Frano Zohar privremeno rukovodi poslovima suda dok se ne dođe do daljnjih sporazuma, uključujući i dio poslova koji se odnose na ovu zonu.* (Kurziv, E. I.)

Međutim, ova je Vlada dobila obavještenje iz Zadra da je zbog naredbi primljenih od okupacijskih vlasti, gospodin Zohar, sadašnji predsjednik Prizivnog suda izdao naređenja da sud obustavi svoj nadzor u slučajevima koji se odnose na neokupiranu zonu. Teritorijalna jurisdikcija Prizivnog suda u Zadru bila se proširila na cijelu Dalmaciju u skladu s austrijskim zakonima koji su važili prije sloma Austrije i još važe i sada. Takva obustava nadzora auda u neokupiranoj zoni protuzakonito bi lišila pučanstvo Dalmacije druge instance, a to je povezano s ogromnom štetom. U vezi s tom činjenicom, a i s obzirom na okolnosti da ova vlada nije to u stanju spriječiti, ljubazno molimo Vaše posredovanje na način da spomenuti sud ne bude zabranjen s obzirom na njegovu jurisdikciju nad ovim dijelom Dalmacije...”¹²

S obzirom na to da je reorganizacija sudstva značila povredu članka 6. Ugovora o primirju, reagiranja putem tiska i protestnih nota upućenih predstavnicima talijanske okupacijske vlasti bila su brojna. Naime, postajalo je očito nastojanje da se privremeno stanje pretvori u stalno, a da se sudska kontrola Prizivnog suda u Zadru, barem u prvo vrijeme, proširi i na neokupirani dio Dalmacije.

Osim navedenih sudova, u Zadru su još djelovali Državno odvjetništvo i Državno nadodvjetništvo. U početku su funkciju branitelja obavljali odvjetnici Jugoslaveni, koji su u svibnju 1920. odbili preuzimanje tih službi, jer im je bila spriječena sloboda obrane, a domaće stanovništvo nije nailazilo na odgovarajuću pravnu zaštitu. Ovakvo je stanje potrajalo godinu dana, kad je Stol sedmorice u Zagrebu preuzeo na sebe funkciju za sve sudove slobodnog dijela Dalmacije. Time je formalno okončana pravna “bitka” za kompetencije sudbene vlasti nad neokupiranim dijelom Dalmacije.

Novim ustrojem civilne i sudbene vlasti postignuta je potpuna administrativna i politička kontrola nad okupiranim dijelom Dalmacije. Talijanski jezik uveden je kao obvezatni u školama, sudstvu i upravi uz sustavno provođenje talijanizacije i snažne

¹¹ HAZd, *Spisi Vlade za Dalmaciju*, svež. 54. Pismo br. 2428/20 od 23. kolovoza 1920.

¹² Isto, Pismo br. 2815/2, od 24. kolovoza 1920.

propagande s ciljem da se “Dalmaciji oformi nacionalna duša, vrati domovina i demokratski ustroj vlasti”.

Sekcija “P” i talijanska propaganda u Dalmaciji

Odjel propagande glavnog štaba Vlade Dalmacije, dalmatinskih i korčulanskih otoka, objavio je 1919. god. u Anconi povjerljivu okružnicu br. 296 prot. P, koja sadrži opće kriterije propagande, osnivanje sekcije “P” i upute o službi propagande u Dalmaciji.¹³

Talinska propaganda odvijala se na dva plana: građanskom i vojnom, s ciljem da se razviju dvije temeljne propagandne poruke: širenje talijanstva u Dalmaciji i širenje talijanstva Dalmacije. Obje propagandne teze počivale su na uvjerenju da je Dalmacija talijanska pokrajina koja je tek propašću Austro-Ugarske došla u sastav svoje prave domovine.

“... Dalmacija, taj slikovit kraj koji čuva neizbrisive tragove stare slavne republike Venecije, taj kraj koji daje konačno novoj Italiji – toj vječnoj ‘latinskoj maloljetnici’ – čitavo gospodstvo našega mora – ‘mare nostrum’ i otvara značajne putove za silnu aktivnost njene industrije i trgovine ... Dalmacija koju ne napučavaju samo Talijani, već i u manjini i ostali narodi koji svojom neobičnom balkanskom nošnjom i raznolikošću jezika, čuvaju u svojoj primitivnoj prostodušnosti i živahnosti sirovu latinsku dušu, otvorenu međusobnoj borbi, s gotovo divljom dosljednošću u dubokoj mržnji, u rasnoj raznolikosti i različitoj vjeri, čuvaju cjelovitu apolitičnu narav žestokih kontrasta. Dalmatinski narod, kao i svi slabo razvijeni narodi još mora oformiti nacionalnu dušu. Premda je uvijek vršila rafiniranu penetraciju, Austrija nije znala biti njegova domovina...”¹⁴

Ostao je, dakle, zadatak Italiji da Dalmaciji “oformi nacionalnu dušu”, da joj povрати “domovinu” i “demokratski ustroj vlasti”. U ostvarenju te namjere, talijanska okupacijska vlast računala je na “značajne prednosti” kao što su postojeće talijanstvo u najvažnijim središtima, vjerska istorodnost s najvećim dijelom stanovnika u Dalmaciji i sa “živom simpatijom” koja se postupno stvarala nakon “blagorodne” okupacije.

“Na taj planinski narod lako se može utjecati, mogu ga obraditi sitni jugoslavenski politikanti koji pokušavaju otežati naš zadatak time što oživljavaju Austriju, koju smo mi pobijedili poslije četiri godine žestokih borbi i divljenja vrijednih žrtava. Ne treba gubiti vrijeme, ne treba zanemariti niti prividno najbeznačajnije pojedinosti naše propagande i uvjeravanja i pobjeda će bez dvojbe biti naša, Dalmacija će biti talijanska.”¹⁵

¹³ HAZd, *Criteri generali della propaganda in Dalmazia* – Costituzione della Sezione “P” – Istruzioni sul servizio di propaganda e norme sulle scuole per analfabeti. Ancona, 1919., Stabilimento tipografico cooperativo.

Okružnica je data na znanje Zapovjedništvu 24. divizije, Zapovjedništvu upravitelja i odbrane Kraljevske mornarice, Vrhovnom zapovjedništvu – odjelu propagande i Komesaru za unutrašnju propagandu.

¹⁴ Isto, str. 3-4.

¹⁵ Isto, str. 9.

U službi propagandnih aktivnosti nalazili su se brojni talijanski vojnici u Zadru i Dalmaciji, organizirani u sekciji “P” pri talijanskom Namjesništvu. Oficiri u službi sekcije “P” bili su birani kadar, uvijek spremni da obave svaku, pa i onu najneugodniju dužnost koja je pridonosila kontroli “pulsa” Dalmacije. Šefovi centara i oficiri službe “P” djelovali su pri zapovjedništvima divizija i u brigadnim komandama, a kao provjereni kadar imali su samostalnost u propagandnim akcijama i inicijativama. Izvještaje o svom radu podnosili su Zapovjedništvu kojemu su bili dodijeljeni. Unutrašnji principi djelovanja sekcije “P” počivali su na zahtjevima da se pažljivo sprječava djelovanje “nezdravih utjecaja” koji bi mogli oslabiti duh vojnika, da ga se moralno prepravi i pretvori u prvi element talijanske propagande u Dalmaciji, te da se služba “P” na građanskom i vojničkom planu tako uskladi da bi se mogao oslušivati i kontrolirati duh dalmatinskog naroda.¹⁶

Jedna od najznačajnijih propagandnih akcija kojoj je bio cilj da se osjeti “blagorodnost” okupacije, izvedena je 1920. neposredno pred potpisivanje ugovora u Rapallu, kad su talijanske okupacijske vlasti besplatno dijelile živežne namirnice izgladnjelom stanovništvu Zadra i okolice, ne bi li se izjasnili za ankesiju. Svaki dobiveni glas Talijanima je trebao poslužiti da prikažu svjetskoj javnosti koja je pratila tijek pregovora između Italije i Jugoslavije na Mirovnoj konferenciji u Parizu, kako su zahtjevi u pogledu Zadra i Dalmacije opravdani i kako će se učiniti velika nepravda samom narodu ukoliko ostane izvan nacionalnog teritorija Italije. Na žalost, u to je vrijeme Dalmaciju sve više pogadala malarija i glad, ekonomsko propadanje bilo je sve evidentnije, pa je bilo i onih koji su zbog gladi pogazili etičke granice i zapravo bili prinuđeni da se izjasne za aneksiju Dalmacije. Međutim, broj takvih bio je zanemariv prema onome dijelu stanovništva koji se hrabro suočio s nadolazećim ekonomskim i političkim poteškoćama.

Propagandna akcija na građanskom planu bila je prije svega usmjerena na školstvo i razna udruženja, pa su se u svakodnevnom životu provodile akcije za besplatnom podjelom školskih obroka, besplatnom podjelom hrane siromašnijem dijelu stanovništva, besplatnom liječničkom pomoći, osnivanjem zadružnih prodavaonica, ekonomskom pomoći đacima koji žele školovanje nastaviti u Italiji te organiziranjem kazališnih i kino-predstava za pučanstvo.

Talijanska kulturna društva u Zadru *Blocco Patriottico* i *Giovanni Randaccio* imala su zadatak širenja iredentističke misli, a članovi političkih udruženja *Fascia combattenti* i *Fiamme azzurre* bili su glasnogovornici revizije Rapallskog ugovora, ističući parolu “O tutta la Dalmazia, o morte!” Naročitu propagandnu ulogu imao je talijanski tisak u Zadru koji je izlazio do potpisivanja ugovora u Rapallu, kao i onaj koji je izlazio neposredno nakon Rapallskog ugovora. Listovi *La voce Dalmatica* i *La Dalmazia* (1919.-1921.), *Il corriere della Dalmazia* (1919. pa nadalje), *Il corriere di Zara* (1921.-1923.), *L'Adriatico* (1921.-1922.), *L'aquila di Dinara* (1922.-1923.), kao i talijanski tisak na Apeninskom poluotoku, u duhu D'Annunzijevog nacionalizma brižljivo su njegovali antijugoslavensko raspoloženje i raspirivali iredentizam. Koristeći činjenicu da je Kraljevina SHS odmah po osnivanju bila pogođena stranačkim razmiricama, talijanska propaganda je putem tiska širila uvjerenje da Kraljevini SHS prijeti

¹⁶ Isto, str. 11.

ekonomski bankrot i politički rasap. Stoga su revandikacije za Dalmaciju nastojali prikazati kao “prirodnu” reakciju za spas Dalmacije. Ne čudi stoga što je Zadar odmah nakon aneksije postao centar špijunske aktivnosti Italije na Jadranu u kome se do pada Italije u rujnu 1943. nalazilo najviše vojnika, špijuna i pripadnika ekstremnih fašističkih organizacija.¹⁷

U okolnostima fizičkog i duhovnog terora koji se služio raznim metodama, otpuštanjem s posla, oduzimanjem dozvola za trgovinu i obrt, prijetnjom smrću, došlo je do ekzodusa inteligencije, državnih namještenika, trgovaca, obrtnika i radnika. Nad preostalim stanovništvom vršena je prisilna talijanizacija tako da se, prvih godina okupacije i kasnije, u matičnim knjigama događa vidljiva promjena hrvatskih prezimena u nova, talijanska, tako što se uglavnom izostavlja hrvatski završetak: Barić u Bari, Arbanas u Arbani, ili prijevodom na talijanski: Dražević u Carini, Jurinić u Giurini ili proizvoljno: Kralj u Crali, Meštrović u Mauri, Kolanović u Colani, Karuc u Raggi, Petrović u Foscetti, itd.¹⁸

Ovom talijanizacijom promijenjeno je nekoliko stotina prezimena, ali se u svakodnevnom životu ona nikada nisu udomačila.

Nakon dolaska Mussolinija na vlast talijanski fašisti u Zadru preuzeli su upravu u svoje ruke, a 30. listopada 1922. zadarski prefekt Luigi Maggioni di Venezia objavio je da pristupa fašistima. Od 1922., kada su i službeno preuzeli vlast u Zadru, talijanski fašisti djelovali su u poznatom duhu odnarođivanja netalijanskog dijela stanovništva. Tako je uz osnovne škole u Bokanjcu, Crnome i Pločama fašistička vlast izgradila dječje vrtiće u kojima se odnarođivanje vršilo od najranije životne dobi. Djeca su odgajana u duhu mržnje prema vlastitim roditeljima “morlacima”, koje su morali prijavljivati ako su u kući govorili hrvatskim jezikom. Govoreći jezik koji nije njihov i noseći imena koja nisu njihova, među djecom se zbila najizrazitija drama denacionalizacije koja je dovela do potpunog zamiranja hrvatstva u Zadru u razdoblju između dva rata.

Oslobađanju od svega što nije talijansko pridonosili su razni dekreti i posebni zakoni kojima se ograničavala upotreba hrvatskog jezika. Upotreba “lokalnog jezika” definitivno je zabranjena 1923., a od 1925. svi sudovi u uredovanju i svakodnevnom komuniciranju sa strankama upotrebljavali su isključivo talijanski jezik. Školskom reformom od 1923. talijanski jezik uveden je u osnovne i srednje škole pa je nastava na materinjem jeziku posve ukinuta.

Propagandnu tezu o talijanstvu Dalmacije nije bilo lako održavati sa stanovišta statistike. Naime, prema raspoloživim podacima, Zadar je 1920. imao 15.858 stanovnika, od čega uže gradsko područje 11.143, a Arbanasi 2.837 stanovnika. Nakon okupacije, Zadar i okolice napustilo je oko 10.000 stanovnika. Dio je otišao u Jugoslaviju, njih oko 7.500, a dio je našao nova prebivališta u Splitu te dalje u prekomorskim zemljama,

¹⁷ HAZd, *Spis jugoslavenskog konzulata u Zadru*, sv. 1, br. 2/1921.

¹⁸ Artić, A., *Prilike u Zadru 1918-1941, Zbornik MH, Zadar, 1964.*

Americi i Argentini.¹⁹ Ovu su činjenicu iskoristile talijanske vlasti kako bi maksimizirale program talijanizacije Dalmacije.

Maksimalni program talijanskog iredentizma i nacionalizma na Jadranu sastojao se u “eliminaciji slavenstva” i takvoj “etničkoj melioraciji” koja bi dovela do poklapanja političkih s rasnim granicama. Taj cilj bio je poduprt politikom doseljavanja *regnicola*, naročito prisutnom nakon dolaska Mussolinija 1922. Talijanske su vlasti nastojale da bivša imanja iseljenika pripadnu Talijanima, nakon čega su ih ovi prodavali u vlasništvo novonaseljenim talijanskim kolonataima, “regnicolama”. Politikom kolonizacije bilo je predviđeno da se svake godine u prosjeku naseli 2000 talijanskih obitelji, kako bi se ta brojka u desetak godina popela na sto tisuća Talijana. To su imale biti “jake talijanske kolone iz stare Italije”.

Mussolinijev stručnjak za pitanja kolonizacije i eksproprijacije, Italo Sauro, nastojao je takvu politiku institucionalizirati kroz novoosnovani *Nacionalni institut za preporod triju Venecija i Zavod za jadranske teritorije*, kojemu je bio cilj da iz jednog centra rukovodi cjelokupnom politikom talijanizacije i eliminiranja slavenstva. Upoznavanje duhovne, ekonomske i političke veličine Italije kako bi se stvorio osjećaj ponosa što su Talijani, uklanjanje protivnika i “iskorjenjivanje Slavena sa sela kako bi ih se navelo na emigraciju, makar i u obližnje centre gdje će ih se lakše asimilirati”, bili su osnovom nacionalističke politike i politike asimilacije kojom se služila talijanska propaganda u Dalmaciji.

Međutim, nakon nekoliko godina stagnacije, kad se postupno uhodavala trgovina i prošao prvi udar velike ekonomske krize 1929., broj stanovnika u Zadru počeo se povećavati. Od 9.400 stanovnika, koliko ih je bilo 1922., zatim 18.614, koliko ih je zabilježeno 1931., broj stanovnika u Zadru i okolici povećao se 1938. na 22.844, a stvarni broj “regnicola” izgleda nije bio veći od dvije tisuće. Međutim, ne može se zaobići činjenica da je 26 posto stanovnika otpadalo na vojsku, a da je isto toliko bilo raznih trgovaca, špekulanata i predstavnika upravne i sudske birokracije koji su bili u funkciji političke, upravne i administrativne vlasti i propagande, za cijelo međuratno razdoblje.

Nakon Rapalla Zadar je organiziran kao posebna političko-teritorijalna jedinica, *Zadarska provincija – Provincia di Zara*. Teritorijalno je obuhvaćala 110 km², od čega je 57 km² pripalo zadarskoj, a 53 km² lastovskoj općini, s tim što je zadarski pojas bio dubok 11, a širok 8 kilometara.

Odnosi Zadarske provincije i susjedne “jugoslavenske zone” bili su regulirani *Zadarskom konvencijom* kojom je uređen carinski, trgovački i saobraćajni režim na pograničnim predjelima Zadra i najuže okolice prema susjednom teritoriju koji je ostao u sastavu Jugoslavije.

U planovima talijanske iredente Zadar je viđen kao vojna i politička baza na tlu Jugoslavije, centar za špijunažu, a njegov režim *porto franca* način na koji će se sustavno slabiti ekonomska moć Jugoslavije. Međutim, odsječen od svoga prirodnog zaleđa, Zadar je počeo ekonomski propadati, a dva i po desetljeća talijanske vlasti u Dalmaciji

¹⁹ Jurić, B., Ekonomska struktura i ekonomski položaj Zadra između dva rata, *Zadarska revija*, 6, 1965., str. 512.

ostavilo je dubok trag, kako u formalnom preustroju svih segmenata civilne, vojne i sudske vlasti tako i u nasilnoj talijanizaciji kojom se željelo dokazati kako je Dalmacija “u svim svojim izrazima civilizacije i kulture isključivo i samo talijanska”.

Izvori i literatura

Arhivski izvori

- HAZd, Spisi civilnog komesarijata, svež. 3
HAZd, Spisi civilnog povjereništva, svež. 7, 27, 29, 67 i 68
HAZd, Spisi Vlade za Dalmaciju, svež. 23, 27 i 54.
HAZd, Spisi Jugoslavenskog konzulata u Zadru, svež. 1

Literatura

- Krizman, Bogdan, Narodno vijeće SHS i talijanska okupacija na Jadranu 1918., *Anali Jadranskog instituta*, JAZU, sv. 1, Zagreb, 1956.
Biankini, Juraj, Prva dva mjeseca talijanske okupacije Dalmacije, *Almanah Jadranske Straže*, 1928/29.
Marijanović, Milan, *Borba za Jadran 1914-1946*, Split, 1953.
Peričić, Šime, Prilog poznavanju talijanske okupacije Dalmacije 1918-1923, *Radovi Instituta JAZU*, Zadar, 1973., sv. 20.
Jurić, Boris, Ekonomska struktura i ekonomski položaj Zadra između dva rata, *Zadarska revija*, 6, 1964.
Kos, Lucijan, Zadar i njegov *porto franco* između dva rata, *Pomorski zbornik II*, Zagreb, 1962.
Artić, Ante, Prilike u Zadru 1918-1941, *Zbornik MH*, Zagreb, 1964.
Maštrović, Vjekoslav, Hrvatska društva u Zadru 1848-1920, *Zbornik MH*, Zagreb, 1964.
Dubravica, Branko, *Političko-teritorijalne promjene u Europi (1908-1945)*, Zagreb, 1996.

Prilog 1. Kopija pisma predsjednika Vlade za Dalmaciju, Krestelya, upućenog kontra-admiralu Filipu Andrews, u u kome ga obavješćuje o nezakonitom izboru Frane Zohara za predsjednika Prizivnog suda u Zadru.

HAZd, *Spisi Vlade za Dalmaciju*, svež. 54

C O P I A

N.2185/2 di protocollo

Spalato 24 AGOSTO 1920

CONTRAAMIRAGLIO FILIPPO ANDREWS
Comandante le Forze Navali Americane E.M.

Care Ammiraglio,

In connessione colla mia lettera di ieri sull'ilegale nomina-
del primo presidente della Suprema Corte di Vienna sig. FRANO
ZOHAR, a Presidente della Suprema Corte di Appello di Zara, che
come dichiarato ieri ebbe luogo senza provioa informazione e
approvazine di questo Governo Provinciale, ho l'onore di infor-
marvi che questo Governo per aiutare a curare lo stato legale
delle cose e non intralciare il lavoro della corte di appello
ha dichiarato alla Corte di Appello di Zara /Decrete dell'11
agosto Ref. 2656/20/ che esse non abbietta a che il sig. FRANO
ZOHAR diriga i lavori della Corte temporaneamente affino a che
si addivenga ad altri ulteriori patti, includend la parte di
lavoro she si riferisce a questa zona.

Ma addesse questo Governo ha ricevuto informazioni da Zara,
che in conseguenza ad ordini ricevuti dalle autorita di occupa-
zione, il sig. ZOHAR presenta /attuale/ presidente della Corte
di Appello ha emanato ordini che la corte sospendera il suo con-
trolli nei casi relativi alla zona non ocupata al quale scopo,
apparentemente un ordi scritte e venuto fuori restringendo / li-
mintando la competenza della corte di appello alla zona Italiana.

La giurisdizione territoriale della corte di Appello di
Zara s'estendeva all intera Dalmazia in accordo alle leggi Au-
striache che erano valide prima dello sfacelo dell'Austria e lo
sono ancora adesso. - Tale una sospensione del controllo della
zona non occupata, contro legge (illegamente) priverebbe la pe-
polazione della Dalmazia della seconda istanza il quale fatto
evidentemente e connesse con enorme danno. - In vista di questo
fatto ed anche per la circostanza che questo Governo non e alle
state di prevenirlo, nel caso fosse messe in effette, noi gentil-
mente chiediamo il vostro intervento in modo che la detta Corte
non sia interdotta nei riguardi della sua giurisdizione su questa
parte di Dalmazia.-

Rispettosamente vostro

Ft./ KRESTELY

Pres. del Governo Prov. della Dalmazia

Prilog 2. Kopija prve stranice dopisa *Centralnog ureda za nove provincije* sa sjedištem u Rimu, u kome se objašnjava razgraničenje djelovanja Prizivnog suda u Zadru u građanskim predmetima.

HAZd, *Spisi civilnog povjereništva*, svež. 7.

- 1 -

Roma, li 4 Ottobre 1920

PRESIDENZA
DEL
CONSIGLIO DEI MINISTRI
Ufficio Centrale per le nuove Provincie

N. 11688/10-A-2

AL GOVERNATORE DELLA DALMAZIA

RISPOSTA ALL' ~~XXXXXXXX~~ foglio (Ufficio Affari Civili)
del 22 Settembre decorso

N. 9402 di Prot. A.C. Pres.

OGGETTO

Terza istanza in materia civile per la zona occupata della Dalmazia.

ZARA

Governo Dalmazia (ac)
10 - X. 1920
Nro 530 ac Ris.

questo Ufficio Centrale ha preso in attento esame le proposte della locale Corte di Appello e della E.V. circa il modo di provvedere per la zona occupata della Dalmazia alla costituzione di unamagistratura di terza istanza in materia civile e mentre reputa non conveniente una soluzione che affidi per il detto territorio alla Corte di Appello di Trieste le competenze della Suprema Corte di Giustizia per le sentenze emanate dalla Corte di Appello di Zara, riconosce che la soluzione migliore sarebbe quella di estendere anche per la Dalmazia le competenze già attribuite alla Corte di Cassazione di Roma col R. Decreto Legge 4 novembre 1919 n. 2039.

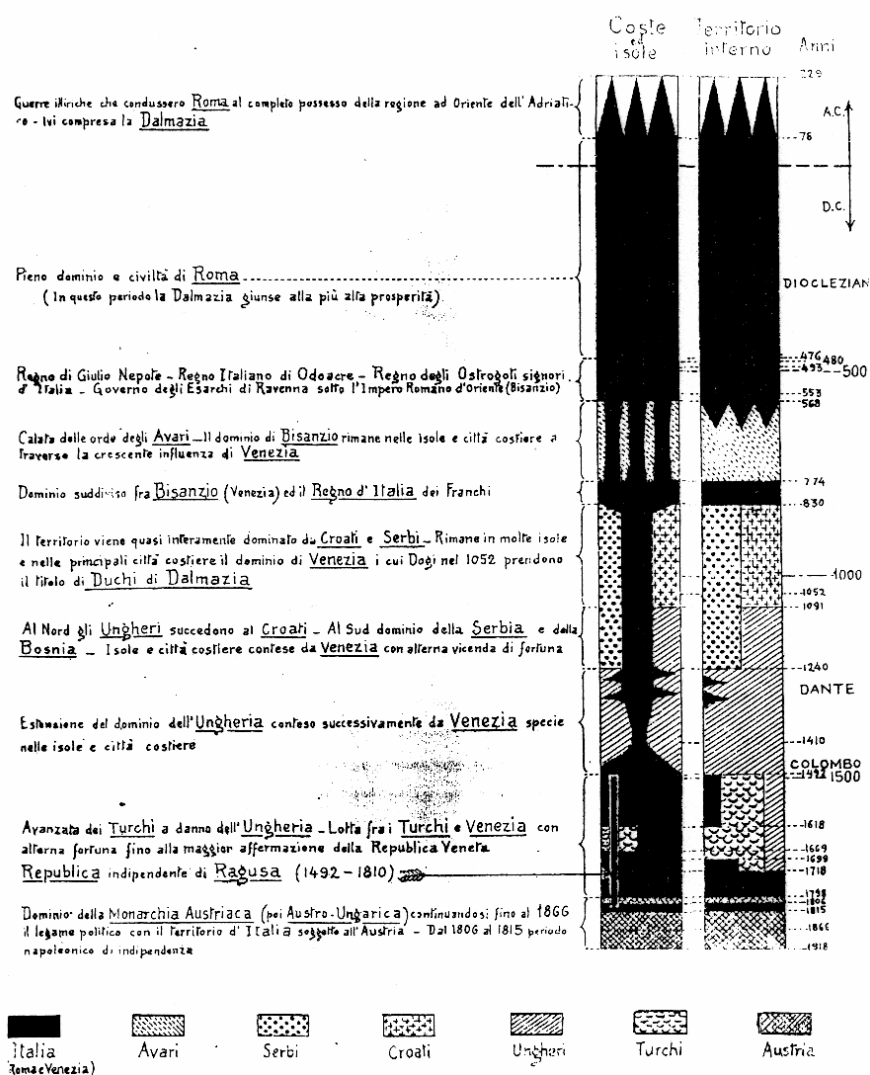
Senonchè tale soluzione trova per ora ostacolo in quanto è stato di recente accertato circa l'attività che svolge nel campo giudiziario cotesta Corte di Appello, giacchè il fatto che questa provvede anche su sentenze di autorità giudiziarie con sede oltre la zona occupata, rende impossibile attribuire la competenza di revisione ad una magistratura del Regno, quale la Corte di Cassazione di Roma, che indubbiamente si rifiuterebbe di esercitare la propria attività giurisdizionale su magi.

Prilog 3. Shema strane dominacije u Dalmaciji u proteklih XX. st. (do 1918.), izradene od strane talijanske propagandne sekcije "P" u Anconi.

HAZd, Misc. 188. pozicija br. 30.

Schema delle dominazioni sulla DALMAZIA negli ultimi XX secoli

Erma Ivoš

*THE ORGANIZATION OF THE JUDICIARY AND THE PROPAGANDA
IN DALMATIA FOLLOWING THE MILITARY OCCUPATION OF 1918*

Summary

Using the most recent archive sources, the author describes the organization of the judiciary and the courts in Zadar and Dalmatia after the Italian occupation in 1918. In violation of the Ceasefire agreement, the Italian occupational authorities reorganized the judiciary institutions, defined the new territorial jurisdiction of courts in order to establish judiciary control over both the occupied and the unoccupied parts of Dalmatia. The purpose of this new organization of the courts and the constant propaganda was to prove that Zadar and Dalmatia belonged to Italy – culturally, civilisationally, and politically.